

Hagerømlinger

Fra pryddplanter til svartelistearter

Hagerømlinger – fra pryddplanter til svartelistearter

Hvorfor en informasjonsbrosjyre om fremmede skadelige pryddplanter?

Import av pryddplanter til hager og parker har en lang tradisjon i Norge. I de fleste tilfeller er plantene til ubetinget glede. Mange hageplanter er dårlig tilpasset vårt kalde klima, og må stelles omsorgsfullt. Andre klarer seg så godt at de finner veien over hagegjerdet. Som regel forblir de sjeldne eksotiske innslag i naturen, men noen arter trives så godt i naturlige omgivelser at de utkonkurrerer vår hjemmehørende flora og invaderer naturlige plantesamfunn.

Hageplanter blir problemarter

Import av planter har medført store endringer i norsk natur. Etter flere århundre med ukritisk flytting av planter – som nyttevekster, som pryddplanter eller som blindpassasjerer med ballastjord i seilskuter – er nå over halvparten av artene i Norges flora brakt hit av mennesker. De fleste arter innebærer ingen fare for norske naturtyper og våre stedege arter, men enkelte har utviklet seg til å bli problemarter og truer biologisk mangfold. Disse artene endrer naturtypenes struktur og artssammensetning, og i mange tilfeller etablerer de monokulturer hvis prosessen pågår uforstyrret. Ikke bare plantelivet, men også insekter, dyr og fugler blir påvirket av disse endringene.

Av fremmede planter som er i spredning i Norge utgjør hageplanter ca. 40 prosent. Spredning av fremmede invaderende arter mellom land og kontinenter regnes i dag som en av de viktigste årsakene til tap av biologisk mangfold på kloden.

Det mest effektive tiltaket mot fremmede skadelige arter er å hindre introduksjon og spredning til naturen. Hovedformålet med denne brosjyren er derfor å informere deg som hageeier om hvilke hageplanter som kan opptre invaderende i norsk natur, slik at du kan ta et riktig valg av vekster til din

Kjempespringfrø. Foto: Reidar Hildrum, Direktoratet for naturforvaltning.

Kjempespringfrø sprer seg raskt med frø som "slynges" opp til 6 m fra morplanten. Foto: Åsmund Tysse.

hage. Hvis du allerede eier en eller flere risikoarter, vil brosjyren gi deg råd om hvordan du kan opptre aktsomt for å hindre at plantene spres til naturen.

Hva gjør miljøforvaltningen?

Denne brosjyren er et samarbeidsprosjekt mellom Fylkesmannen i Østfold, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Hageselskapet og Mattilsynet. Våren 2010 utgir fylkesmennene hver sin handlingsplan mot fremmede skadelige arter.

Regjeringen utarbeidet i 2007 en nasjonal stra-

tegi mot fremmede skadelige arter, som inneholder mål og retningslinjer samt forslag til en rekke tiltak i ulike sektorer. Artsdatabanken laget samme år Norsk Svarteliste, som er en oversikt over fremmede arter i Norge, og en økologisk risikovurdering av en del fremmede arter. De fleste av artene som omtales i denne brosjyren står oppført på svartelista som høyrisikoarter for stedegent biologisk mangfold. Andre arter er vurdert som høyrisikoarter regionalt. I 2009 fikk vi Naturmangfoldloven med et eget kapittel om fremmede arter.

Alle må bidra!

Å hindre spredning av problematiske fremmede arter og alle de miljømessige, helsemessige og økonomiske problemer de kan bringe med seg, er en formidabel oppgave. For å makte det må vi alle bidra med vårt. Kunnskap om fremmede arter er et første skritt. Derfor gir vi deg denne brosjyren.

God lesning!

Forsidefoto: Rynkerose. Foto: Anne Kjersti Narmo

Kjempebjørnekjeks

Heracleum mantegazzianum

Tromsøpalme

Heracleum persicum

Bekjempelse av kjempebjørnekjeks.
Foto: Kim Abel, Naturarkivet.no

Tromsøpalme. Kjempebjørnekjeks og tromsøpalme er svært like både av utseende og biologi. På Østlandet er kjempebjørnekjeks vanligst, mens tromsøpalmen er vanligere i nord. Foto: Sissel Rübberdt, DN

OPPRINNELSE: Kaukasus

UTSEENDE: 2-4 meter høye to- til fler-årige planter med blomster i store hvite skjermjer. De første årene har den kun en bladrossett, etter noen år blomstrer den og dør vanligvis etter blomstringen (kjempebjørnekjeks). Har meget store, flikete blader. Skjermplantefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Kjempebjørnekjeks spres kun med frø. Et individ kan produsere opp til 50.000 frø. Frøene faller oftest

ned rundt morplanten, men kan spres med vind og vann og følge med biler og spres langs veinettet. Etablert mange steder langs veier, jernbanelinjer og på skrotemark. I spredning derfra ut til bekkedrag, strandsoner, skogkanter og eng. Ut-konkurrerer all stedegen vegetasjon og tilhørende dyreliv. Kan medføre økt erosjon langs vannveier.

BEKJEMPELSE: Rotkutting tidlig i vekstsesongen, med oppfølgende tiltak utover sommeren hvis det kommer opp nye planter. Hvis man

finner planter med blomster eller frukter klippes disse av og sendes til forbrenning. Oppgraving kan også gjøres tidlig i sesongen. Bekjempelse må ofte gjentas kanskje i 5-8 år. Spres lett med flytting av jord. Merk at tromsøpalme også kan spres med stengelbiter. Sprøyting kan være effektivt mot kjempebjørnekjeks, men dreper også mye annen vegetasjon. Sprøytes det på forsommeren, kan det være aktuelt å etterbehandle planter som ikke ble svekket nok i første behandling.

Rynkerose. Foto: Jon A. Markussen

Rynkerose

Rosa rugosa

OPPRINNELSE: Nordøst-Asia

UTSEENDE: Flerårig busk, 1-2 meter høy. Store, røde, rosa eller hvite blomster. Blomstrer gjennom hele sommeren. Store, oransjerøde, kjøttfulle nyper. Rynkete blader og tykke, hårete og tett tornete skudd. Rosefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Formerer seg både med rotskudd og med frø. Frøene spres med fugl og nypene flyter i sjøen til nye vokseplasser langt vekk fra morplanten. Kan danne tette kratt langs strandkanter hvor den kan konkurrere ut det stedegne biologiske mangfoldet i naturtyper som strandeng og sanddyner. Ryn-

kerose tåler saltholdig, skrin jord. Negative effekter forsterkes ved at jordsmonnets næringsinnhold og humusinnhold øker der rynkerose vokser.

BEKJEMPELSE: Oppgraving. Veksten kan svekkes med nedkutting som gjentas mange ganger i sesongen og gjentas over flere år. Sprøyting kan vurderes da plantene er svært vanskelig å fjerne helt. Den sprer seg også med små rotstengler. Små frøplanter kan lukes.

ANNET: Direktoratet for naturforvaltning har fått laget en handlingsplan mot rynkerose. Karakteriseres som en internasjonal problemart, spesielt i kystnære områder.

Kjempebjørnekjeks. Foto: N. Sloth, Biopix.dk

Parkslirekne

Fallopia japonica

Kjempe­slirekne

Fallopia sachalinensis

Hybrid­slirekne

Fallopia x bohemica

Parkslirekne. Foto: Øystein Rosok.

OPPRINNELSE: Nordøst-Asia

UTSEENDE: Flerårig, storvokste «busker» med opprette, kraftige stengler som vokser meget raskt og kan bli 2-3 meter høye på en sesong. Store, brede, spisse og læraktige blader som er 10-30 cm lange. Blomstrer med hvite klaser om høsten. Blomstringen er så sent på året at det er usikkert i hvilken grad den produserer modne frø på Østlandet. Hybrid­slirekne er en krysning mellom de to andre artene. Slireknefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Formerer seg raskt med rotskudd og med biter av stengler. Jordsten-

Kjempe­slirekne. Foto: N. Sloth. Biopix.dk

glene kan vokse 0,5 meter per år. Danner tette, høye bestander og konkurrerer ut stedefegen vegetasjon. Vokser langs samferdselsårer, på strender og i skogkanter. Biter av jordstenglene kan spres med maskiner og vann (ferskvann og saltvann). Planten etablerer seg derfor gjerne langs vassdrag og i strandkanter. Regnes som en av verdens mest problematiske fremmede arter.

BEKJEMPELSE: Biter av jordstengler og stengeldeler gir raskt opphav til nye planter og spres med flytting av planter og jord. Plantene kan kuttes så langt ned mot bakken som mulig i mai-juni, og plantematerialet bør ikke legges på kompost, men i tett

Kjempe­slirekne. Foto: Kim Abel, Naturarkivet.no

plastsekk og destrueres. Legges det på kompost kan planter lett etablere seg der. Slått kan gjentas med 3-4 ukers mellomrom ut august. Sprøyting kan være et alternativ selv om forekomstene er små, da arten er svært vanskelig å bekjempe ved andre metoder, og fordi nedkutting av planten representerer en spredningsfare hvis plantematerialet skal fraktes bort. Bekjempelsen må gjentas flere år.

ANNET: På grunn av sin dominerende vekst kan den hindre sikt langs vei og jernbane. Den kan også føre til erosjon, spesielt langs vassdrag, siden det dannes lite undervegetasjon der den har etablert seg.

Kjempe­springfrø

Impatiens glandulifera

OPPRINNELSE: Himalaya

UTSEENDE: Ettårig hurtigvoksende plante, opp til 180 cm høy med saftig stengel. Sagtannete, mørkegrønne saftfulle, motsatte eller tre blad i krans med kjertler ved grunnen. Rosa blomster. Springfrøfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Sprer seg raskt med frø som «slynges» opptil 6 meter ut fra morplanten. Fortrenger andre planter i fuktig skog, våt eng, på flommark, i vei-, vann- og grøftkanter. Siden arten kan danne tette bestander langs vassdrag, og det etablerer seg lite undervegetasjon der den vokser, kan den bidra til erosjon.

BEKJEMPELSE: Luking og slått. Bekjempe første gang tidlig i blomstringsperioden (begynnelsen av juli) og gjentas hver 3. uke. Små bestander kan lukes før blomstring, mens større og tettere bestander kan slås så langt ned mot bakken som mulig, slik at småplanter også fjernes. Står plantene nær vann bør ikke slåttmaterialet bli liggende fuktig, da kan veksten og frømodning fortsette. Tildekking av bakken kan også hindre oppspiring av nye planter. Spres lett med flytting av jord.

Kjempe­springfrø. Foto: CBD int., Mike Sutton.

Kjempe­springfrø. Foto: Åsmund Tysse.

Kanadagullris. Foto: Øystein Røsek.

Kanadagullris

Solidago canadensis

OPPRINNELSE: Nord-Amerika

UTSEENDE: 90-180 cm høy, kraftig opprett flerårig plante med, skruetilt, lansettformede, tannete blad. Gule blomster i pyramideformede hoder som blomstrer fra august til oktober. Kurvplantefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Spres med rotskudd eller frø. Frøene er lette og spres med vind. Trives i all slags jord, sol eller halvskygge. Danner tette bestander i skog- og vegkanter, langs jernbanelinjer og på eng som ikke er i bruk, oftest på bynære arealer.

BEKJEMPELSE: Luking og oppgraving. Slått før blomstring er også aktuelt for større bestander. Eventuelle frukt- og frøstander som oppdages er viktig at klippes av og sendes til forbrenning slik at frøene ikke spres. Spres lett med flytting av jord.

ANNET: Kjempegullris *Solidago gigantea* ssp. *serotina* er svært lik kanadagullris, men har kraftigere vekst og trives bedre på fuktigere mark. Planten har sannsynligvis de samme invaderende egenskapene som kanadagullris. Kjempegullris har etablert seg enkelte steder på Østlandet.

Kanadagullris. Foto: Anne Kjersti Narmo.

Hagelupin

Lupinus polyphyllus

OPPRINNELSE: Nord-Amerika

UTSEENDE: Flerårig 50-150 cm høy plante med opprette, ugreinete stengler og koplete blad. Vanligvis blå, men også hvite, rosa, blekgule og fiolette blomster i om lag 50 cm lange klaser, store hårete belger. Erteblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Formerer seg både med jordstengler og frø. Hver plante kan produsere flere hundre frø. Frø kan ligge i inntil 50 år i jorda uten redusert spireevne. Utsådd langs veikanter. Etablert på hav- og elvestrender med grus- og sandjord. Nitrogenfikserende, og øker jordens næringsinnhold til fordel for næringskrevende og konkurransesterke arter.

BEKJEMPELSE: Kan lukes eller graves opp tidlig i sesongen. Fjern frøstander, slå så nær bakken som mulig på forsommeren og gjenta utover i sesongen. Spres lett med flytting av jord. Avfall fra lupiner kan legges i kompost hvis de ikke har begynt å utvikle frukter.

Hagelupiner. Foto: Bård Bredesen, Naturarkivet.no

Gravmyrt

Vinca minor

OPPRINNELSE: Europa og Lilleasia

UTSEENDE: 5-25 cm høy vintergrønn krypende plante med lansettformede blanke, mørkegrønne, hårløse blad. 3 cm stor blå blomst i juni og utover i sesongen. Gravmyrtfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Formerer seg raskt med rotskudd og stengelbiter. Vokser i all slags jord, men trives best på jevnt fuktig, humusrik jord. Vokser i skog og vegkanter. Er meget skyggetålende. Tallrik og mat-dannende enkelte steder rundt Oslofjorden, og utgjør en trussel mot rike skogmiljøer, spesielt edelløvsog.

BEKJEMPELSE: Luking (inklusive underjordiske deler) som gjentas, evt. tildekking.

Gravmyrt. Foto: Kim Abel, Naturarkivet.no

Fagerfredløs. Foto: Bård Bredesen, Naturarkivet.no

Fagerfredløs.
Foto: Bård Bredesen, Naturarkivet.no

Fagerfredløs

Lysimachia punctata

OPPRINNELSE: Lilleasia og Sørøst-Europa

UTSEENDE: 70-100 cm høy flerårig plante med stive, opprette og noe greinete stengler. 2-4 lansettformete, kransstilte blad. De gule blomstene sitter i kranser og er helkronete, femtallige og regelmessige. Hele planten er håret. Nøkleblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Spredning med rotskudd. Vokser særlig godt i moldrik, sandholdig, lett jord som holder på fuktigheten og gjerne der det er litt skygge. Kan danne tette bestander som fortrenger annen vegetasjon.

BEKJEMPELSE: Luking eller oppgraving. Plantematerialet må sendes til forbrenning.

Russekål

Bunias orientalis

OPPRINNELSE: Vest-Asia og Øst-Europa

UTSEENDE: 60-120 cm høy, flerårig urt med greinete stengel. Grunnbladene fjærflikete og langskaftet, nedre blad med stor trekantet endeflik. Stor, greinete, gul blomsterstand som blomstrer i mai-juli. Korsblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Russekål danner tette bestander på tidligere jordbruksmark, langs samferdselsårer og ulike typer skrotemark. I spredning i strandsonen og tørrenger i Indre Oslofjord. Ettersom planten er såpass stor og dominerende konkurrerer den ut stedegen flora. Grov pålerot med lange birøtter som kan spre seg med rotskudd og gi opphav til nye individer.

BEKJEMPELSE: Gjentatt slått eller luking tidlig på sesongen før planten setter frø. Etter blomstring bør planten ikke

Russekål. Foto: Bård Bredesen, Naturarkivet.no

komposteres, men legges i tett plastsekk. Oppgraving eller rotkutting fungerer normalt ikke som bekjempelsesmetode, siden planten har et dypt og velutviklet rotsystem som blir påvirket til å danne nye sideskudd når roten deles. Spres lett med flytting av jord.

Den naturlig forekommende spisslønn til venstre, til høyre er platanlønn som har butte blader. Foto: Kim Abel, Naturarkivet.no

Platanlønn

Acer pseudoplatanus

OPPRINNELSE: Mellom- og Sør-Europa

UTSEENDE: Opp til 25 m høyt løvfellende tre med rund krone. Femlappete, mørkegrønne, om lag 20 cm lange og brede blad med butte fliker (spisslønn har spisse fliker på bladene). Små, gulgrønne blomster i hengende klaser. Vinkelen mellom fruktvingene er spiss. Såpebærfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Spres med frø og stubbeskudd. Frøene sitter i todelte frukter («neser») som har vinger og de spres med vind. Frøene er svært spiredyktige og ungplantene tåler skygge. Kan på kort tid endre skogbildet, spesielt i løvskog der beite og annen skjøtsel har opphørt. Er en trussel mot mangfoldet i edelløvskog. Tåler vind, sjøsprøyt og forurenset luft.

BEKJEMPELSE: Småplanter kan lukes og eventuelt slås med kantklipper.

Kystsonen i Indre Oslofjord

Russesvalerot, Heggholmen. Foto: Jon A. Markussen

Gunstig klima og kalk- og skiferrik berggrunn gir grunnlag for en mangfoldig flora på øyene og i kystområdene i indre Oslofjord. Indre Oslofjord har faktisk den mest mangfoldige artssammensetningen og den største forekomsten av rødlistearter i hele Norge. Rødlistearter er arter som er sjeldne eller truet, og vil ofte være indikatorer på sjeldne eller truede naturtyper med store verneverdier. Dette livsmangfoldet blir forsøkt ivarettatt i flere verneområder som er opprettet de siste årene.

Et hovedtrekk ved plantelivet i Indre Oslofjord er forekomst av mange tørketålende og kalkkrevende arter. Den rike floraen gir også et svært artsrikt insektliv, og mange sjeldne, sårbare og truede sommerfuglarter lever på øyene. Oslofjordens unike naturkvaliteter gjør at vi har et internasjonalt an-

svar for å ta vare på denne naturarven.

En rekke plante- og dyrearter i Oslofjorden har en negativ utvikling, noe som skyldes endring i arealbruk, økt ferdsel og annen aktivitet. I mange naturområder er det likevel fremmede arter som er den viktigste trusselen mot det biologiske mangfoldet. På grunn av naturinngrep, flytting av jordmasser, økt ferdsel, gunstig klima og andre faktorer er øyene relativt svært utsatt for at nye arter blir innført eller spredt. Hageplanter rundt hytter og annen bebyggelse på øyene utgjør en risiko for spredning ut i naturområdene.

På de neste sidene omtales noen fremmede arter som er spesielt problematiske i kystsonen i Indre Oslofjord.

Russesvalerot

Vincetoxicum rossicum

OPPRINELSE: Ukraina

UTSEENDE: 100-150 cm høy plante, brunrøde blomster, opprett stengel som kan slynge seg rundt annen vegetasjon. Belgkapsel med frø som har frøull. Svalerotfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Arten vokser fortrinnsvis på lysåpen, steinete kalkrik mark. Frøene kan spres med vind fra en øy til en annen. Russesvalerot danner tette bestander og er derfor en stor trussel på kalkrike enger og skråninger i Indre Oslofjord. Den har økt betraktelig på øyene i Oslo kommune de siste tiårene. Utbredelsen i dag er begrenset til Indre Oslofjord, men det er stor spredningsfare til kysten sørover. Er en av de største truslene mot biologisk mangfold.

BEKJEMPELSE: Luking eller slått, flere ganger i løpet av sommeren før utvikling av frukter. Spres lett med flytting av jord. Plantematerialet bør ikke legges på kompost, men i tettsluttende plastsekk og leveres til godkjent forbrenningsanlegg.

Russesvalerot. Foto: Øyvind Bjorbækmo.

Syrin i spredning på Langøyene i Oslo. Foto: Anne Kjersti Narmo

Syrin

Syringa vulgaris

OPPRINELSE: Asia

UTSEENDE: Syrin kan bli en 3-5 meter høy, frodig, tett busk eller et lite tre. Blållilla, rosa eller hvite duftende blomsterklaser (15-25 cm lange) på forsommeren. Mørkegrønne motsatte hjerteformede eller bredt eggformede hele blad. Oljetrefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Sprer seg mest med rotskudd som gir opphav til nye planter, men sprer seg også noe med frø. Har spredt seg fra hager ved hytter i Oslofjorden. Nøysom plante, trives like godt på skrin jord som på jord i god hevd. Storvokst og skygger ut viltvoksende arter, dekker store arealer.

BEKJEMPELSE: Oppgraving, nedhogging. Sterk beskjæring kan gi en «foryngelseeffekt» ved at planten setter nye rotskudd slik at den sprer seg ytterligere.

Fremmede mispel-arter

Cotoneaster spp.

OPPRINNELSE: Europa, Nord-Afrika og Asia

UTSEENDE: Blankmispel *Cotoneaster lucidus*, sprikemispel *C. divaricatus*, krypmispel *C. horizontalis* og andre hagerømlingsarter av mispler er alle løvfellende. De får rosa, hvite eller hvitrosa blomster. Høyden varierer fra 0,5-4 meter. Alle får dekorative bær utover høsten. Rosefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Fruktenes spres med fugl. I Oslo og Akershus er flere introduserte mispel-arter i spredning, særlig på øyene i fjorden. Mispler konkurrerer ganske effektivt ut annen vegetasjon.

BEKJEMPELSE: Luking, oppgraving og repeterende nedhogging.

ANNET: Fjern ikke mispelarter om du ikke kan skille på artene. To viltvoksende arter finnes på øyene, dvergmispel og svartmispel, den sistnevnte er meget sjelden og med på Norsk Rødliste 2006. Det er forbudt å importere mispler på grunn av faren for smitte av pæreprann og totalt planteforbud for bulkemispel og pilemispel.

Mispel. Blankmispel er den vanligste mispelarten som er forvillet i Oslofjorden. Foto: Wikipedia

Gravbergknapp på berg på Torvøya, Bærum. Foto: Anne Kjersti Narmo.

Gravbergknapp

Phedimus spurius

OPPRINNELSE: Kaukasus

UTSEENDE: 5-15 cm høy, sterkt teppedannende, flerårig, krypende med rotslående stengler. 8-12 mm, rosa, hvite eller purpurfargete blomster. Motsatte sukkulente blad, omvendt eggforma og tannete. Bergknappfamilien.

Gravbergknapp. Foto: Øystein Røsoek.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Spres med rotskudd, men sprer seg også noe med frø. Danner tette matter som fortrenger den naturlig forekommende vegetasjonen. Vokser særlig på tørt berg, men trives på all slags jord. Utkonkurrerer sjeldne og truede arter på kalkrike strandberg og enger.

BEKJEMPELSE: Luking, mange år på rad. Tidkrevende og man må være nøye. Planter som lukes fraktes til forbrenning. Tepper med gravbergknapp kan også tildekkes med tettsluttende plast over i 1-2 år. De som har eller planlegger å anlegge Sedum-tak må se til at arten ikke spres fra taket og ut i naturen.

Filtarve

Cerastium tomentosum

OPPRINNELSE: Italia

UTSEENDE: 10-40 cm høy tuedannende plante med små blad som er dekket av hvite filthår. Femtallige hvite blomster på gaffelgreinete blomsterstilker. Blomstrer i juni. Nellikfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Spres med rotskudd. Fortrenger viltvoksende arter på tørre kalkbakker, knauser og strandberg.

BEKJEMPELSE: Luking flere år på rad og/eller tildekking.

Filtarve, Bleikøya. Foto: Kristina Bjureke. Innfelt foto: Wikipedia

Vanlig gullregn

Laburnum anagyroides

Alpegullregn

Laburnum alpinum

Alpegullregn. Foto: Bård Bredesen, Naturarkivet.no

OPPRINNELSE: Sør-Europa

UTSEENDE: Opp til 7 meter høyt, løvfellende tre eller busk, trekoplete blad, mattgrønne og noe hårete småblader. Grågrønne og hårete greiner. Gule, 15-25 cm lange klaser som blomstrer på forsommeren, og utvikler belger med svarte, svært giftige frø. Alpegullregn er mer hardfør enn vanlig gullregn, og skiller seg fra denne ved blanke og mellomgrønne blad, blomster i spisse 20-40 cm lange klaser. Erteblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Spres raskt med frø som spirer lett. Nøysomme planter som trives på nesten all slags jord, bortsett fra hvis det er svært fuktig. Tørr, lett kalkjord ser ut til å være favorittvoksestedet. I spredning på øyer og i kystsonen i Indre Oslofjord.

BEKJEMPELSE: Små gullregnplanter kan lukes og eventuelt slås.

Kjempebjørnekjeks som spås opp. Foto: Aud Torild Stensrød

Hva kan hageeierne gjøre?

Velg rett plante

Ved anskaffelse av hageplanter er det svært viktig å vurdere risikoen for at planten sprer seg ut av hagen og etablerer seg i naturen. Det finnes i dag mye informasjon om hvilke pryddplanter som har høy risiko for å rømme hagen og bli et problem i naturen. Unngå disse plantene!

Konferer med betjening på utsalgsstedet om plantens egenskaper og faren for at den sprer seg ut av hagen og truer naturlig biologisk mangfold. Det finnes ofte gode erstatningsarter som ikke etablerer seg lett i naturen.

Hvis du skal bytte planter eller få stiklinger av en hagevenn må du selv undersøke om plantene kan invadere naturlig vegetasjon i ditt nærområde. Informasjon finnes i denne brosjyren, hos artsdatabanken.no, hos miljøvernrådgivere i kommunen eller Fylkesmannen.

Plant riktig!

Ikke plant en pest!

God skjøtsel av hagen

For å ha en riktig skjøtsel og hindre spredning av hageplanter til naturen er det viktig å kjenne plantenes biologiske egenskaper.

Skal planteavfall legges i kompost, kan det med fordel tørkes i sola først og legges i midten av komposten hvor det er varmast, slik at stengel- og rotbiter ikke begynner å vokse igjen. Kompost er avfall som er organisk nedbrutt under tilgang på oksygen og mikroorganismer. Det er viktig at komposten både får oksygen og fuktighet nok, men den skal ikke være våt. Komposten bør vendes for å tilføre oksygen og tilføres vann om den er tørr. Hvis komposten er varm arbeider mikroorganismene godt. De fleste frø tåler ikke temperaturer over pluss 60-70 grader og vil derfor normalt dø i en varm kompost. Om frøene spirer, vil ikke frøplantene utvikle seg videre i kjernen av komposten. På grunn av faren for at frø overlever bør man imidlertid ikke legge svartelistede planter i kompost hvis disse kan ha frukter eller frø. Slike planter bør fraktes til forbrenning.

Ved evt. bruk av glyfosat eller andre sprøytemidler bør middelet påføres plantene mest mulig direkte for å begrense spredningen i naturen. Glyfosat bør ikke brukes helt inntil vassdrag siden middelet nedbrytes sakte i vann.

Hvilket ansvar har den enkelte hageeier?

Den nye Naturmangfoldlovens § 28 omtaler krav til aktsomhet ved utsetting av levende eller levedyktige orga-

nismer i naturen. Den ansvarlige for spredningen av fremmede levedyktige organismer skal så langt det er mulig forhindre at utsetting får uheldige følger for biologisk mangfold. Dette pålegger den enkelte hageeier et ansvar for å hindre at fremmede skadelige hageplanter spres til naturen. Kasting av

Fremmede arter i hager og dumping av hageavfall kan føre til spredning til naturen. På bildet ses både klatrevillvin, rødhyll, platanlønn, bok og hestekastanje. Komposthaugen gir gode vekstvilkår. Foto: Stein Sundby

hageavfall ut i naturen med levedyktige frø eller plantedeler kan derfor være i strid med loven. Det samme kan sies om naturlig spredning av planter fra hagen der det er allment kjent at arten kan påvirke biologisk mangfold negativt.

I tillegg til at en plantart kan være skadelig for norsk natur i seg selv, kan planter bære med seg ulike typer av bakterier, sopp, insekter, virus og andre skadelige organismer. Slike blindpassasjerer lever direkte på plantedeler og røtter, eller i jorda som planten vokser i. Organismene kan forårsake omfattende skader i norsk natur. Andre kan spre seg i gartnerier og hos andre plantedyrkere og føre til tap av avling og inntekter. Noen av følgeorganismene vil være umulige å utrydde. Ved å være påpasselig kan du som hageeier bidra til å begrense utbredelsen av slike skadelige organismer i Norge.

Varmkompostbølge. Foto: Trerek.

MELD FRA OM FREMMEDE SKADELIGE ARTER I NATUREN:

På artsobservasjoner.no kan man registrere funn av problematiske fremmede planter i naturen. Man kan også melde fra om dette til ansvarlig person i kommunen eller hos Fylkesmannen. Til Mattilsynet skal man rapportere ved mistanke om at planter er smittet av alvorlige planteskadegjørere.

Eksempler på skadelige blindpassasjerer

Almesjuka *Ophiostoma novo-ulmi* og *Ophiostoma ulmi*: Almesjuka er en visnesjukdom på alm. Spres ved hjelp av almesplintborere og ved transport av trevirke. Det er viktig at infisert almevirke fra området rundt Oslofjorden ikke transporteres til andre deler av landet.

Askeskuddsopp *Chalara fraxinea*: Ask trues nå av askeskuddsoppen, som har ført til en av de største katastrofer som har rammet trær i Nord-Europa. Den kan drepe hele asketrær, og det antas at den har potensial til å på sikt utrydde all ask i Norge. Det er laget en sonefor-skrift som har som formål å hindre videre smittespredning. Som hageeier må du unngå å flytte planter og trevirke av ask ut av Østlandssonen, som er smittesone og inn i smittedfrie områder.

Iberianskogsnegl. Foto: Bård Bredeesen, Naturarkivet.no

Phytophthora ramorum er en soppsykdom som har rammet eikeskogene i USA hardt. Laboratorieforsøk har vist at den også gjør stor skade på blåbærlyng, som er en dominerende plante i bunnvegetasjonen i norske skoger. Rhododendron sammen med en del andre hageplanter er mottakelige for denne soppen. Det er derfor svært viktig at syke planter og annet hageavfall aldri dumpes ute i naturen.

Furuvednematoden *Bursaphelenchus xylophilus* er en rundorm som forstyrrer vanntransporten i furutrær på en slik måte at treet tørker ut og dør. Den spres ved hjelp av insektet furubukk *Monochamus* spp. Nematoden er opprinnelig fra Nord Amerika, men er også funnet i Portugal. Det kan få svært store konsekvenser hvis denne skadegjøreren kommer til Norge, og det er derfor forbudt å importere bartrær og bark fra bartrær fra Portugal og alle ikke-europeiske land.

Iberianskogsnegl *Arion lusitanicus* er en fremmed hagesnegl med opprinnelse på den Iberiske halvøy. Den ble oppdaget første gang i Norge i 1988. Sneglen har stor formeringsevne og kan opptre i høye tettheter. Den er altetende, og kan utkonkurrere våre hjemmehørende arter av skogsnegl. I tillegg kan den gjøre stor skade på hageplanter, jordbær og grønnsaker. Det er utviklet noen kjemiske midler til bruk mot sneglen, som også kan forebygges ved valg av motstandsdyktige hagevekster og rett skjøtsel av hagen.

New Zealandsk Flatorm *Arthurdendyus triangulatus* gjør skade ved at den lever av meitemark og kan dermed utrydde den. Meitemarken er en meget nyttig organisme fordi den er med på å opprettholde et godt jordsmonn.

BLINDPASSASJERER PÅ HAGEPLANTER: Noen kan kanskje fristes til å ta med seg en spennende plante eller stikling hjem fra utlandet for å dyrke i sin egen hage. Det er viktig at alle vet og tar på alvor at alt slikt materiale kan ha med seg uønskede følgeorganismer. I Norge har vi strenge regler for innførsel av planter og plantemateriale. Privatpersoner oppfordres til ikke å ta med planter og plantemateriale hjem fra utenlandsreiser. De som likevel har ønske om å ta med slikt materiale til Norge må sette seg godt inn i importreglene på forhånd. Mer informasjon om importreglene og de ulike artene finnes på www.mattilsynet.no.

Symptomer på pærebrann på pilemispel. Foto: Mattilsynet

Lenker:

- artsdatabanken.no (her finnes Norsk Svarteliste)
- bioforsk.no
- dirnat.no
- fylkesmannen.no
- miljostatus.no
- mattilsynet.no
- hageselskapet.no
- fagus.no (her finnes faktaark med bekjempelsesmetoder)
- sabima.no
- skogoglandskap.no

PÆREBRANN er en alvorlig sykdom på eple, pære og prydbusker i rosefamilien. Den er forårsaket av bakterien *Erwinia amylovora*. Sykdommen finnes på Vestlandet, og har ført til omfattende fjerning av planter som er mottakelige for smitte, også i private hager. Denne sykdommen gjør at det er forbudt å plante vertplantene bulke- og pilemispel i hele landet.

TAKK TIL Naturhistorisk museum, Friluftsetaten Oslo kommune, Fagus, Bioforsk og SABIMA som har bidratt med innspill til denne brosjyren.

PRODUKSJON: Millimeter as, 2010

DISTRIBUSJON: Hageselskapet

Hva kan jeg som hageeier gjøre for å unngå eller begrense hagerømlinger?

- ✓ Lær deg hvilke hageplanter som utgjør en trussel i naturen utenfor hagegjerdet.
- ✓ Plant ikke disse artene i din hage, pga. faren for spredning.
- ✓ Bekjemp fremmede svartelistearter, hvis de etablerer seg utenfor hagegjerdet.
- ✓ Kast ikke planteavfall fra fremmede svartelistearter i naturområder eller på tilfeldige avfallsplasser.
- ✓ Send planteavfall fra svartelistede arter som kan inneholde frukter eller frø til forbrenning.
- ✓ Annet planteavfall fra svartelistearter kan kastes i komposten hvis det varmkomposteres (gjelder ikke slirekneartene).
- ✓ Når du handler eller bytter planter, bør du være oppmerksom på at det kan være med følgeorganismer som kan bli vanskelige å bli kvitt seinere.
- ✓ Finner du svartelistearter i naturen, så meld fra på www.artsdatabanken.no